

محاصره دریایی یمن از جانب ائتلاف سعودی از منظر قواعد حقوق بین‌الملل و بازنمایی رسانه‌ای آن

بهزاد سیفی^۱

چکیده

محاصره دریایی که به‌عنوان روش جنگی متأثر از پیشرفت فناوری‌های جدید بوده است، منجر به ایجاد چالش‌های حقوقی و تغییر در شیوه و دامنه آن شده است. علاوه بر این، به‌کارگیری محاصره دریایی توسط ائتلاف سعودی در جنگ با یمن نشان می‌دهد این شیوه یکی از شیوه‌های جنگی مؤثر است. هدف این مقاله، مطالعه نقض قواعد محاصره دریایی و حقوق بین‌الملل بشردوستانه در یمن از جانب نیروهای سعودی به‌همراه بررسی رویکرد رسانه‌های سعودی و رسانه‌های خارجی در بازنمایی نقض این قواعد است. بنابراین، نگارنده در این مقاله سعی دارد به این سؤالات پاسخ دهد که قواعد حقوقی حاکم بر محاصره دریایی توسط ائتلاف سعودی در جنگ یمن تا چه حدی رعایت شده است. رویکرد بازنمایی محاصره دریایی یمن توسط ائتلاف سعودی در رسانه‌ها چگونه بوده است. روش تحقیق، توصیفی-تحلیلی و شیوه جمع‌آوری اطلاعات، کتابخانه‌ای-اسنادی است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد قواعد حاکم بر محاصره دریایی و حقوق بشردوستانه توسط ائتلاف سعودی در جنگ با یمن نقض شده است. با اینکه رسانه‌های سعودی تلاش داشته‌اند نقض‌های ناشی از محاصره غیرقانونی را کم‌رنگ جلوه دهند اما رسانه‌های خارجی تا حدودی در بازتاب این نقض‌ها تلاش داشته‌اند. در نهایت، پیشنهادهایی به رسانه‌های برون‌مرزی برای بازنمایی محاصره دریایی یمن ارائه شده است.

واژه‌های کلیدی: محاصره دریایی، یمن، بازنمایی رسانه‌ای، هواپیمای نظامی، حقوق بشردوستانه.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۷/۱۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۰/۲۵

^۱. استادیار حقوق بین‌الملل عمومی دانشگاه علوم دریایی حضرت امام خمینی (ره)، نوشهر، ایران.

behzadseyfiii@yahoo.com

Doi: 10.22034/IMRL.2022.148679

مقدمه

در حقوق بین‌الملل، محاصره دریایی با محدودیت‌هایی که ریشه در قواعد حقوق مخاصمات مسلحانه و قواعد خاص حاکم بر جنگ‌های دریایی دارد، مواجه است (عسکری، ۱۳۹۲: ۱۳۱). هدف اصلی محاصره دریایی قرار دادن دشمن تحت فشار اقتصادی است. علاوه بر این، متخاصمین از محاصره برای جلوگیری از واردات و صادرات دشمن، بهره می‌برند. محاصره در طول زمان، می‌تواند اثرات بسیار زیان‌باری علیه مردم غیرنظامی داشته و ظرفیت نابودسازی یک ملت را دارد. همچنین، محاصره موجب اختلال در تأمین انرژی و سیستم حمل‌ونقل داخلی می‌شود و عواقب فاجعه‌باری برای جمعیت غیرنظامی دارد.

برای نمونه، در جنگ جهانی اول در اثر محاصره دریایی آلمان حدود ۸۰۰/۰۰۰ شهروند از گرسنگی جان باختند (Heinegg, 2007: 69). همچنین در جنگ ویتنام، آمریکا دسترسی به بنادر ویتنام شمالی را از طریق استفاده از مین‌های دریایی مسدود و محاصره کرد (Heinegg, 2015: 5). در جنگ ایران و عراق نیز جمهوری اسلامی ایران راه‌های عبور و مرور دریایی به اروندرود در خلیج فارس را مسدود و مانع از عبور و مرور کشتی‌ها به مقصد یا از مبدأ عراق شد (ضیایی بیگدلی، ۱۳۹۴: ۲۶۲). در قرن بیست‌ویکم نیز محاصره دریایی سواحل و بنادر لبنان توسط رژیم صهیونیستی در نبرد با حزب‌الله در تابستان ۲۰۰۶ و محاصره دریایی باریکه غزه از نمونه‌های بارز آن است که در سال‌های اخیر چالشی جدی را پیش‌روی عملیات کمک‌رسانی قرار داده‌اند (ممتاز و شایگان، ۱۳۹۲: ۱۴۴). همچنین، در جنگ گرجستان و روسیه در سال ۲۰۰۸ کشتی‌های جنگی روسیه در دریای سیاه در خط ساحلی گرجستان مستقر شدند و مانع از رسیدن سلاح و تجهیزات نظامی به گرجستان شدند (Heinegg, 2015: 5). در جنگ عربستان سعودی و متحدانش علیه یمن نیز محاصره دریایی یکی از روش‌های اصلی جنگی بوده است.

با این حال، امروزه ابزارهای اعمال محاصره متناسب با توسعه فناوری‌ها تغییر یافته و دیگر محدود به کشتی‌های جنگی نیست. بنابراین، به‌منظور ارزیابی قانونی بودن محاصره به‌عنوان یک روش جنگی در پرتو فناوری‌های دریایی، ضروری است به‌درک حقوقی و تکامل تاریخی آن بپردازیم. از دیدگاه بشردوستانه نیز، اثرات آن را می‌توان بر جمعیت غیرنظامی دولت تحت محاصره درک کرد. در حالی که برخی اختلافات در مورد شیوه محاصره و این که «محاصره» مبتنی بر اعمال حقوق و تعهدات خاصی می‌شود، وجود دارد، بیشتر کشورها محاصره را به‌عنوان ابزار معتبر جنگی به‌رسمیت شناخته‌اند. مشاهده تکاملی این شیوه از جنگ حاکی از آن

است که پیشرفت فناوری‌ها، ضمن ایجاد چالش‌های حقوقی منجر به تغییر در روش‌ها و دامنه «محاصره دریایی» به‌عنوان روش جنگی شده است. بنابراین، نگارنده در این مقاله سعی دارد ضمن پاسخ به سؤالات «قواعد حاکم بر محاصره دریایی توسط ائتلاف سعودی در جنگ یمن تا چه حدی رعایت شده است؟ و رویکرد بازنمایی محاصره دریایی یمن توسط ائتلاف سعودی در رسانه‌ها چگونه بوده است؟» به بررسی تحولات حاکم بر حقوق محاصره دریایی پرداخته و نقض قواعد محاصره دریایی و حقوق بشردوستانه در یمن را با رویکرد بازنمایی آن در رسانه‌ها مورد مطالعه قرار دهد. روش تحقیق، توصیفی-تحلیلی و شیوه جمع‌آوری اطلاعات، کتابخانه‌ای-اسنادی است.

پیشینه پژوهش

در خصوص حقوق مخاصمات مسلحانه و جنگ عربستان سعودی علیه یمن و همچنین حقوق حاکم بر محاصره دریایی مقالاتی نوشته شده است که به مهم‌ترین آنها اشاره می‌شود: عسکری (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان «محاصره در حقوق جنگ دریایی: مطالعه موردی محاصره دریایی باریکه غزه بر مبنای گزارش کمیته حقیقت‌یاب شورای حقوق بشر»، با بررسی اسناد مرتبط، موارد نقض حقوق بشر و بشردوستانه بر اساس گزارش کمیته حقیقت‌یاب شورای حقوق بشر در باریکه غزه را تحلیل کرده است. ممتاز و شایگان (۱۳۹۲) در مقاله «انطباق محاصره دریایی غزه از سوی اسرائیل با حقوق بین‌الملل بشردوستانه» ضمن بررسی قواعد حاکم بر محاصره دریایی، نقض حقوق بین‌الملل بشردوستانه در محاصره دریایی غزه توسط رژیم صهیونیستی را احصاء نموده‌اند.

زندوکیلی (۱۳۸۹) در مقاله خود، ضمن بررسی سوابق دفاع مقدس و تجزیه و تحلیل قطعنامه‌های صادره از سوی شورای امنیت، به این یافته رسیده است که با درایت جمهوری اسلامی ایران، آمریکا و متحدانش نتوانستند با سوءاستفاده از موارد قانونی به نتیجه مؤثری دست پیدا کنند. کاظمی (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان «جنایات بین‌المللی عربستان سعودی در یمن و چگونگی نقش آفرینی دیوان بین‌المللی کیفری» نوشته است که سران و فرماندهان نظامی ائتلاف سعودی بر اساس اساسنامه رم مرتکب جنایت جنگی در یمن شده‌اند و دیوان تنها در صورتی صلاحیت رسیدگی به این جرایم را دارد که پرونده از سوی شورای امنیت به آن ارجاع شود.

اما مقالات مذکور به بررسی نقض قواعد حاکم بر محاصره دریایی در جنگ یمن نپرداخته‌اند، از این رو با توجه به پیشینه پژوهش، نوآوری این تحقیق در دو جنبه زیر است:

۱- بررسی تحول در مفهوم محاصره دریایی از اعلامیه لندن تاکنون، نقض قواعد محاصره دریایی و حقوق بشردوستانه بین‌المللی، ارتکاب جنایت بین‌المللی توسط ائتلاف سعودی و بازنمایی آن در رسانه‌های سعودی و سایر رسانه‌ها؛

۲- ارائه راهکارها و پیشنهادهایی برای رسانه‌های برون‌مرزی در خصوص بازنمایی نقض قواعد محاصره دریایی در یمن توسط ائتلاف سعودی.

چارچوب نظری و مفاهیم تحقیق

مفهوم محاصره، تداعی مجموعه‌ای دقیق از شرایط و قواعدی است که در حقوق مخصصات مسلحانه تأسیس و در اعلامیه پاریس ۱۸۵۶، کنوانسیون‌های ۱۹۰۷ لاهه و اعلامیه ۱۹۰۹ لندن با توجه به حقوق جنگ دریایی مدون شده است. البته کنفرانس‌های صلح دوم ۱۹۰۷ لاهه در برخی زمینه‌های جنگ دریایی مؤثر بود، اما در مورد تدوین قواعد بین‌المللی حاکم بر محاصره دریایی توفیقی نداشت و آن را به کنفرانس دریایی لندن ۱۹۰۹ موکول کرد. اعلامیه لندن با ۷۱ ماده، مربوط به تدوین حقوق قابل اعمال در مورد محاصره دریایی است که ۲۱ ماده را به قواعد جنگ دریایی اختصاص داده و تنها اعلامیه معتبر در مورد محاصره دریایی است. با این وجود، اعلامیه ۱۹۰۹ لندن به تصویب نرسید و لازم‌الاجرا نشد. اما، «به‌طور کلی اکثریت مفاد آن به‌عنوان عرف در نظر گرفته شد. دفترچه راهنمای نظامی ۲۳ کشور مفاد اعلامیه لندن ۱۹۰۹ را به رسمیت شناخته‌اند، از جمله، کتابچه‌های راهنمای نیروی دریایی آمریکا، آلمان و نیروهای مسلح انگلستان، مفاد آن را مورد تأکید قرار داده‌اند» (Heinegg, 2015: 6).

اصل «مؤثر بودن محاصره»، از ماده ۴ اعلامیه پاریس و مواد ۲ و ۳ اعلامیه لندن اخذ می‌شود. منظور از مؤثر بودن، تمایز قائل شدن میان «محاصره بر روی کاغذ» و «محاصره در عمل» است؛ به عبارتی، باید نیروهای مسلح کافی برای جلوگیری از دسترسی به ساحل یا بندر محاصره شده در منطقه حضور داشته باشند. البته در این مورد، باید به شرایط خاص آن منطقه توجه نمود. با این حال، عمل به تعهدات مذکور، مستلزم آن است که در هر شرایطی، واحدهای دریایی یا سایر قوای محاصره‌کننده در مجاورت مناطق محاصره شده حاضر باشند تا تضمین نمایند که استثنائات مورد نظر حقوق بین‌الملل در مورد محاصره دریایی، توسط قوای محاصره‌کننده رعایت می‌شوند که با وجود پیشرفت فناوری‌های جدید، تحقق این امر آسان‌تر می‌نماید.

البته ممکن است نیروهای دریایی دولت محاصره‌کننده به دلیل جوی، مجبور به ترک منطقه شوند. اعلامیه لندن در ماده ۴ مقرر می‌کند که کناره‌گیری موقت نیروهای محاصره‌کننده، خللی در مؤثر بودن محاصره ایجاد نمی‌کند؛ همین امر در مورد عدم تعقیب موقت نقض‌کنندگان محاصره نیز مصداق دارد. البته چنانچه در مورد ورود و خروج به منطقه مورد محاصره ممانعت عمومی انجام نگیرد، محاصره کارایی خود را از دست می‌دهد و در نتیجه غیرمؤثر و غیرقانونی می‌شود (عسکری، ۱۳۹۲: ۱۳۴-۱۳). به‌طور سنتی محاصره دریایی به‌صورت مؤثر و قانونی از طریق نیروهای دریایی به‌منظور مسدود کردن بنادر دشمن انجام می‌شود (Paris Decl, 1856 & London Decl, 1909: Art 2).

اساساً محاصره به‌دنبال این است که ورود مواد و کالاهای خاصی را به بنادر دشمن، متوقف کند. بنابراین، گفته می‌شود که ضروری است محاصره از راه نزدیک انجام شود. در حالی که این نتیجه‌ای فرعی است که اثربخشی آن بستگی به محدودیت‌های ناشی از فناوری‌های دریایی دارد. با این حال، قرن بیستم، توسل به «محاصره از راه دور» را به‌خصوص در جنگ جهانی دوم ایجاد کرد. پیشرفت فناوری این امکان را ایجاد کرد که بتوان محاصره بنادر دشمن را از طریق نظارت هوایی یا توسط تعداد محدودی از کشتی‌های جنگی که مدام با یکدیگر در تماس هستند به‌اجرا درآورد (Economic Warfare, 2015: 3).

انگلستان و آلمان با عدول از قواعد سنتی هرکدام به‌شیوه‌ای محاصره خود را به محاصره از راه دور تبدیل کردند. این محاصره، نشان از ترک مفاهیم مندرج در اعلامیه لندن بود که تنها چند سال قبل تدوین شده بود. با توجه به خطرناک بودن استقرار کشتی‌های جنگی در نزدیکی ساحل، هر دو کشور تاکتیک‌های جدیدی را برای توقف تجارت دریایی دشمن توسعه دادند. انگلستان، کل دریای شمال را با ترکیبی از میدان‌های مین و استقرار کشتی‌های جنگی تحت محاصره درآورد. نیروی دریایی آلمان یک «منطقه محاصره» را اطراف جزایر انگلستان اعلام کرد و از زیردریایی‌ها برای به‌اجرا درآوردن این محاصره استفاده کرد (گاتری و رونزیتی، ۱۳۷۴: ۸۸).

با این حال، علیرغم تقبیح تاکتیک‌های محاصره از راه دور، توسط بسیاری از کشورها که اکثراً بی‌طرف بودند و کارشناسان حقوق بین‌الملل، این شیوه، هم‌چنان به‌عنوان روشی جنگی وجود دارد و به‌عنوان مؤثرترین وسیله ادامه جنگ است. در پایان جنگ جهانی دوم، رویه دولت‌ها در به‌کارگیری محاصره از راه دور، نتیجه طبیعی نیم قرن توسعه در نظر گرفته شد و منجر به کمک به توسعه تدریجی حقوق بین‌الملل در محاصره شد (Heinegg, 2000: 201).

بر این اساس، برای اینکه محاصره مؤثر باشد، لازم نیست که صرفاً آن را از طریق کشتی‌های جنگی و یا هواپیماهای نظامی انجام داد که بر اساس آن باید حضور دائم در مجاورت منطقه تحت محاصره داشته باشند. علاوه بر این، نیروی حافظ محاصره دریایی و یا هوایی ممکن است در فاصله مورد نیاز که ضرورت نظامی ایجاب می‌کند (دستورالعمل سان‌رمو^۱ ماده ۹۶) مستقر شوند. از این رو با در نظر گرفتن توسعه فناوری‌های تسلیحاتی و ارتباطی مدرن، دیگر لازم نیست، نیروی محاصره‌کننده در مجاورت و نزدیکی منطقه تحت محاصره مستقر شود. لذا، مفهوم محاصره از راه دور، در کنار محاصره نزدیک پذیرفته شده است. بنابراین، نیروی محاصره‌کننده ممکن است در فاصله‌ای فراتر از محدوده سیستم‌های دفاعی ساحلی و یا دیگر تجهیزات نظامی دشمن مستقر شوند (Heinegg, 2015: 9). از این رو، امروز اقدام به محاصره از راه دور پذیرفته شده و از لحاظ حقوق بین‌المللی مشروع و مجاز است.

علاوه بر این، دستورالعمل سان‌رمو ۱۹۹۴ نیز تلاش داشته است قواعد سنتی مربوط به محاصره دریایی را با تحولات ناشی از حقوق بشردوستانه و فناوری‌های جدید منطبق نماید (سیفی، ۱۴۰۰: ۱۲۵). شایان ذکر است با مشاهده تحولات حقوقی، فنی و جنگی قرن گذشته به-وضوح دیده می‌شود که تدوین ارائه شده در دستورالعمل سان‌رمو تنها شامل یک‌سری از چنین رویدادها می‌باشد و تحولات بعدی را در بر نگرفته است. بر اساس دستورالعمل سان‌رمو، محاصره منوط به «مؤثر بودن، اعلام و اطلاع‌رسانی به کلیه طرف‌های متخاصم و بی‌طرف» است. البته منوط به «منع به قحطی‌کشاندن جمعیت غیرنظامی یا ممانعت از دسترسی آن‌ها به اقلام ضروری و رعایت اصل ضرورت و تناسب» نیز می‌باشد (SRM, para. 93-103). علاوه بر این، بر اساس دستورالعمل سان‌رمو، مؤثر بودن محاصره موضوعی است که باید در واقعیت نشان داده شود. همچنین در اطلاعیه محاصره دریایی باید شروع، مدت، مکان و دامنه محاصره و همچنین مهلت زمانی کشتی‌های بی‌طرف برای ترک سواحل تحت محاصره و هرگونه تغییراتی در این ترتیبات، قید شود. محاصره باید به‌طور بی‌طرفانه در مورد شناورهای کلیه کشورها اعمال شده و به‌گونه‌ای انجام شود که دسترسی به بنادر و سواحل بی‌طرف را امکان‌پذیر سازد. البته می‌توان شناورهای تجاری که محاصره را نقض کرده‌اند، تصرف نمود و شناورهایی را که پس از اخطار اولیه صراحتاً در مقابل تصرف مقاومت می‌کنند، مورد حمله قرار داد. در نهایت، طرف محاصره‌کننده بایستی اجازه دهد تدارکات امدادی برای جمعیت غیرنظامی یا تدارکات بهداشتی

¹. Saan Remo

آزادانه عبور کنند، اما می‌تواند شرایطی از قبیل حق تفتیش را برای عبور چنین مواردی وضع نماید و خواستار نظارت بر توزیع آن‌ها از طریق قدرت حامی یا کمیته بین‌المللی صلیب سرخ شود (SRM, para. 93-104).

علاوه بر این، با توجه به اهمیت نظارت و شناسایی هوایی، ممکن است محاصره با «ترکیبی از روش‌های قانونی و ابزار جنگی، از جمله هواپیماهای نظامی، حفظ و اجرا شود». با این حال، مفاد سان‌رمو در مورد محاصره، اشاره‌ای به هواپیماها نداشته است. البته در تفسیر دستورالعمل، پاراگراف‌های ۹۶۵ و ۹۷۶ نتیجه‌گیری می‌کنند که محاصره ممکن است توسط هواپیماهای نظامی نیز اجرا و حفظ شود. در بیشتر موارد، این هواپیماها از یک کشتی جنگی به‌عنوان پایگاه اصلی استفاده می‌کنند. همچنین امکان دارد هواپیماهایی که مسئولیت اعمال نفوذ را بر عهده دارند، در فرودگاه‌ها مستقر شوند. با این حال، به‌نظر می‌رسد علیرغم توافق عمومی در مورد مشروعیت اجرای محاصره توسط هواپیماهای نظامی، قاعده مؤثر بودن محاصره به‌عنوان مسئله-ای مهم مورد بحث باشد.

در حالی که واضح است مؤثر بودن محاصره را دیگر نمی‌توان تنها در پرتو وضعیت فناوری قرن نوزدهم مورد قضاوت قرار داد، اما مؤثر بودن همچنان به‌عنوان یک عنصر مشروع محاصره قانونی مطرح می‌باشد (Heinegg, 2006: 276-277). در این زمینه، «کاسترون»^۱ اظهار می‌دارد: «هواپیما ممکن است منطقه مورد محاصره را ترک کند، در حالی که هواپیماهای دیگر برای انجام گشت‌زنی وجود دارند، به‌طوری‌که محاصره در تمام زمان پابرجا خواهد بود. در هر صورت، هواپیما برای اعمال محاصره مورد استفاده قرار خواهد گرفت، البته اگر برتری هوایی را به‌دست آورد. در غیر این صورت، استفاده از هواپیما بسیار خطرناک خواهد بود. اما به‌طور کلی باوجود عدم‌تعریف و باوجود نادیده گرفتن عناصر هوایی، مفاد دستورالعمل سان‌رمو در مورد محاصره قطعاً منعکس‌کننده حقوق بین‌الملل عرفی است» (Ibid: 278). درواقع، راهنمای سان‌رمو، در خصوص محاصره دریایی، ضمن تأکید بر حقوق بین‌الملل عرفی، دارای نوآوری بوده و اجرای آن را از طریق ترکیبی از روش‌ها و وسایل جنگ دریایی اجازه داده است (سیفی و مجدفر، ۱۳۹۹: ۵۲).

البته کتابچه راهنمای حقوق بین‌الملل قابل اجرا در مورد جنگ‌های هوایی و موشکی، قواعد مربوط به محاصره هوایی و به‌کارگیری هواپیماها از جمله هواپیماهای بدون سرنشین را برای محاصره هوایی مطرح کرده است (HPCR (AMW) Manual, 2009: Section V, Rules)

1. Kastroom

147-159). این کتابچه، ضمن تعمیم رعایت حقوق بشردوستانه در محاصره هوایی، به‌کارگیری هواپیماها در جنگ دریایی و استفاده از آنها در محاصره دریایی را پذیرفته است.

از جمله محاصره‌های جدید در مارس ۲۰۱۵، محاصره یمن از جانب ائتلاف سعودی، متشکل از کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس (به‌جز عمان)، مصر، اردن، مراکش، سنگال و سودان، قبل از تصویب قطعنامه ۲۲۱۶ شورای امنیت ملل متحد می‌باشد، یمن را تحت محاصره دریایی، زمینی و هوایی قرار دادند که در بخش‌های بعدی این مقاله از منظر حقوق بین‌الملل مورد بررسی واقع می‌شود.

محاصره دریایی یمن توسط ائتلاف سعودی

یکی از تلخ‌ترین رویدادهای قرن حاضر، حمله عربستان سعودی و متحدینش به یمن است که مداخله نظامی در یمن را به‌شکل حملات هوایی به‌نام عملیات «طوفان قاطع»، در ۲۵ مارس ۲۰۱۵ آغاز و اعلام کرد که عملیات نظامی در پاسخ به‌دعوت رئیس‌جمهوری مستعفی یمن «منصور هادی» برای حمایت از این کشور و مردم آن از تجاوز مداوم «جنبش مردمی انصارالله یمن» بر اساس اصل دفاع مشروع مندرج در ماده ۵۱ منشور ملل متحد صورت پذیرفته است (سیفی، ۱۳۹۹: ۱۸۶). این جنگ در حالی رخ داد که یمن یکی از فقیرترین کشورهای غرب آسیاست و ۹۰ درصد مواد غذایی خود را وارد می‌کند (Gatten, 2015). به گفته «مرسی کروپ»^۱، حتی قبل از آغاز این درگیری مسلحانه، ناامنی غذایی در یمن گزارش شده بود (HRW, 2016).

نکته حائز اهمیت در خصوص دعوت منصور هادی این است که بر اساس اصول ۳۷ و ۳۸ قانون اساسی یمن، شرایطی که امکان دخالت کشوری دیگر را برای تثبیت اوضاع داخلی یمن فراهم می‌آورد، با وضعیت فعلی مطابقت نمی‌کند. در این قانون، دو راه برای مشروعیت بخشیدن به استفاده از نیروهای نظامی سایر کشورها در تثبیت امور داخلی یمن وجود دارد: نخست تصویب مجلس (اصل ۳۷) و دیگری تصویب شورای دفاع ملی به ریاست رئیس‌جمهور. با این حال، نهاد عالی شورای دفاع ملی تا پیش از تجاوز سعودی‌ها به یمن تشکیل نشده و تصمیمی در این خصوص اتخاذ نکرده بود. بنابراین، حضور و تجاوز ائتلاف سعودی به یمن، آشکارا نقض قانون اساسی یمن به‌شمار می‌رود. بنابراین، ریاض تنها در صورتی می‌توانست به درخواست منصور هادی متمسک شود که اولاً وی هنوز در سمت ریاست‌جمهوری یمن باقی بود و ثانیاً عربستان

¹. Merci Groop

سعودی پیش از تجاوز، گزارش وضعیت را به شورای امنیت ارائه و مجوز لازم را دریافت می‌کرد. منصور هادی نه به‌عنوان رئیس‌جمهوری مشروع بلکه به‌عنوان کسی که مسئول مرحله انتقال قدرت بود، در یمن مشروعیت داشت و نمی‌توانست مانند رئیس‌جمهوری قانونی از دولت ریاض، تقاضای مداخله نماید. اساساً مشروعیت منصور هادی و نمایندگی او از سوی مردم یمن، محل تردید جدی است، زیرا طبق اصل ۱۱۶ قانون اساسی یمن، هرگاه سمت ریاست‌جمهوری خالی شود یا رئیس‌جمهوری برای همیشه ناتوان گردد، مسئولیت او موقتاً، برای مدتی که بیش از ۶۰ روز نخواهد بود، بر عهده معاونش نهاده می‌شود که در این مدت انتخابات جدید برگزار کند. از طرفی بر اساس اصل ۱۰۸ (بند د)، در هر انتخابات، تعداد نامزدهای رئیس‌جمهوری نباید از دو نفر کمتر باشد اما در انتخاباتی که منصور هادی برگزار کرد، تنها خودش نامزد شده بود (رستم-زاده و ابراهیمی، ۱۳۹۶: ۵۱). این امر از قطعنامه ۲۲۰۴ شورای امنیت نیز استنباط می‌شود که از وی به‌عنوان رئیس‌جمهور قانونی نامی نبرده است (فضایلی، ۱۳۹۵: ۵۲).

در این خصوص، باید متذکر شد که توجیه عربستان سعودی مبنی بر درخواست منصور هادی برای تثبیت وضعیت داخلی یمن با استناد به دفاع مشروع صرفاً در برابر حمله نظامی صورت خواهد گرفت. بنابراین، در صورت عدم وقوع حمله نظامی استناد به حق دفاع مشروع بی‌مورد است (فضایلی، ۱۳۹۵: ۵۱). بنابراین، اصلی که تجاوز به یمن را مخدوش و غیرمشروع نشان می‌دهد، بند ۱ ماده ۵۳ منشور است که کشورها را ملزم می‌کند برای انجام هر عملیاتی علیه یکدیگر، باید نخست از شورای امنیت مجوز کسب نمایند. اقدامی که پیش از تجاوز به یمن از سوی مقامات سعودی به‌هیچ‌عنوان صورت نگرفته و در مخالفت آشکار با منشور ملل متحد است. شورای امنیت با قطعنامه ۲۲۱۶ مورخ ۱۴ آوریل ۲۰۱۵، چشم خود را بر این تخلف آشکار سعودی‌ها بست (رستم‌زاده و ابراهیمی، ۱۳۹۶: ۵۳). علاوه بر این، ماده ۳ قطعنامه ۳۳۱۴ مورخ ۱۴ دسامبر ۱۹۷۴، مجمع عمومی ملل متحد به‌صورت تمثیلی، وقایعی که شرایط اقدامات تجاوزکارانه را دارند ذکر می‌کند. همچنین، بند ۲ ماده ۸ مکرر قطعنامه مذکور اقدامات تجاوزکارانه را برمی‌شمرد که محاصره بنادر را به‌عنوان یکی از اقدامات تجاوزکارانه تلقی می‌نماید (چایساری، ۱۳۹۳: ۲۶۹). بنابراین، عربستان سعودی با محاصره بنادر عامل به اقدامی تجاوزکارانه علیه یمنی‌ها است.

در مارس ۲۰۱۵، قبل از تصویب قطعنامه ۲۲۱۶ شورای امنیت ملل متحد، ائتلاف سعودی، متشکل از کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس (به‌جز عمان)، مصر، اردن، مراکش، سنگال و سودان، یمن را تحت محاصره هوایی و دریایی قرار دادند. نیروهای ائتلاف با کنترل

حریم هوایی یمن، کنترل ترافیک هوایی در فرودگاه بین‌المللی صنعا و سایر فرودگاه‌های منطقه را غیرفعال کردند (Black, 2020). این اقدامات باعث ایجاد نگرانی شدید، نقض حقوق بشر دوستانه، گرسنگی و ایجاد وضعیت غیرقانونی شده است. ائتلاف سعودی برای جلوگیری از حمل سلاح‌های مورد نیاز حزب مخالف در یمن اعلام کرد که قرار است محاصره بنادر یمن را به‌منظور جلوگیری از ورود اسلحه به یمن اعمال کند. در تاریخ ۱۰ آوریل ۲۰۱۵، منصور هادی، بیانیه‌ای (alaraby, 2015) صادر کرد که تردد در آب‌های یمن به حمل‌ونقل تجاری و امور بشر دوستانه بستگی خواهد داشت. بیانیه اشعار می‌دارد: تمام کشتی‌های تجاری و نظامی نمی‌توانند بدون اجازه به مناطق تعیین‌شده وارد شوند. کشتی‌ها قبل از عزیمت به بنادر یمن تحت نظارت قرار خواهند گرفت (Fink, 2017: 1-2).

منصور هادی، ائتلاف را مجاز به اجرای مقررات اجرایی برای این منظور در داخل آب‌های یمن دانست. در سطح عملیاتی، نیروهای دریایی ائتلاف، روند متوقف شدن و بازرسی اجباری را برای ورود به بنادر یمن تأسیس و آنها را مجبور به کسب اجازه ورود کردند. این اقدام موجب شد تا تعداد قابل توجهی از تردها با تأخیر زیاد و عدم اطمینان در مورد نوع محصولات مجاز به ورود، مواجه شوند. برای حل این مسائل، ظاهراً مشاوران انگلستانی دعوت شدند تا عملیات اطلاعاتی بیشتری را انجام دهند تا از این طریق کشتی‌ها را در معرض بازرسی در خارج از منطقه قرار ندهند. سخنگوی ائتلاف سعودی، سرلشکر «احمد آسیری»، در یک کنفرانس مطبوعاتی اظهار داشت که تمام کشتی‌های اختصاص داده شده به محاصره دریایی در بنادر یمن برای نظارت بر قاچاق اسلحه در آب‌های یمن است (Fink, 2017: 3). در واقع صدور بیانیه منصور هادی مجوزی به ائتلاف سعودی برای اعمال محاصره بر ضد نیروهای یمنی بود. وزیر امور خارجه دولت قبلی یمن نیز رسماً از طریق رسانه‌ها اعلام کرد که ائتلاف را برای اعمال محاصره مجاز کرده است و بر بیانات اخیر در اعلامیه، مهر تأییدی زد و تأکید کرد که اعمال محاصره به معنای جلوگیری از ارائه کمک‌های انسان‌دوستانه نیست. به محض صدور این اعلامیه، بندرهای تحت کنترل نیروهای یمنی، به‌ویژه بندرهای شمال و غرب یمن از سوی نیروهای ائتلاف محاصره شد (سادات‌شارق و محمدی‌مطلق، ۱۳۹۵: ۲۸۵).

به‌منظور اجرای بازرسی کشتی‌ها و تسریع در تحویل کالاهای تجاری با حفظ تحریم تسلیحاتی، شورای امنیت در قطعنامه ۲۲۱۶ رژیم بازرسی جدید ایجاد و مکانیسم راستی‌آزمایی

و بازرسی سازمان ملل (یونویم)^۱ را تحت رهبری سازمان ملل متحد برای بازرسی کشتی‌هایی که عازم بنادر یمن هستند و تحت کنترل منصور هادی نیستند، تأسیس کرد. این مکانیسم، می‌تواند محموله‌ها را بازرسی و در عین حال اطمینان حاصل کند که اقلام تجاری به‌موقع وارد می‌شوند. به‌طور معمول، مکانیسم ملل متحد درخواست‌های ترخیص کالا از فرستنده‌های تجاری را پردازش می‌کند. پس از بررسی هر درخواست، تصمیم می‌گیرد: (۱) نیازی به بازرسی نداشته و اجازه ترخیص کشتی را بدهد یا (۲) کشتی را بر اساس تشکیک در مبدأ و مقصد حرکت، خدمه، اسناد یا محموله ممنوعه در آب‌های سرزمینی یا بین‌المللی بازرسی کنند. اگر اقلام ممنوعه طی بازرسی یافت شود، باید توسط دولت جیبوتی در حضور ناظران مکانیسم ملل متحد ضبط و دفع شود. اگر کشتی از رویه‌های مکانیسم ملل متحد پیروی نکند، به واحد تخلیه و عملیات بشردوستانه ائتلاف سعودی در وزارت دفاع عربستان سعودی اطلاع‌رسانی می‌شود. منصور هادی و ائتلاف سعودی پس از ترخیص مکانیسم ملل متحد، از فرآیندی اضافی برای ترخیص کشتی استفاده می‌کنند که خود چالشی اساسی برای اطمینان از تحویل به‌موقع کالاهای تجاری به یمن است. بر اساس این فرآیند ثانویه، پس از صدور اجازه ترخیص توسط مکانیسم ملل متحد، کشتی به «منطقه نگهداری ائتلاف» یا «منطقه نگهداری» در سواحل عربستان سعودی هدایت می‌شود، جایی که باید منتظر مجوز منصور هادی و ائتلاف سعودی برای پهلوگیری در بنادر تحت کنترل یمنی‌ها شود که بسته به سطح تنش بین منصور هادی و یمنی‌ها، تأخیر در فرآیند ترخیص ثانویه می‌تواند به‌عنوان مانع جدی برای واردات محصولات باشد (Sharp, 2021: 5-6).

با این حال، ائتلاف نتوانسته است تمام شروط محاصره را به‌اجرا درآورد. گرچه مقامات ارشد بین‌المللی از طرفین درگیر در مخاصمه، خواستار اجرای حقوق بین‌الملل بشردوستانه شده‌اند، اما تاکنون گزارش‌ها، خلاف این تعهدات را نشان می‌دهند. گزارش نهادهای غیردولتی درباره وضعیت بشردوستانه در یمن حاکی از عدم رعایت اصل تناسب و تفکیک، حمله به مراکز درمانی و تحصیلی کارکنان بهداشتی و جنایات بی‌شمار دیگر، از سوی کشورهای عضو ائتلاف است (سادات شارق و محمدی مطلق، ۱۳۹۵: ۲۸۵). شورای امنیت نیز از همه طرف‌ها می‌خواهد تا انتقال کمک‌های بشردوستانه و همچنین دسترسی سریع، ایمن و بدون مانع نهادهای بشردوستانه برای کمک به افراد نیازمند را تسهیل کنند (International Law Blog, 2021).

¹. U.N. Verification and Inspection Mechanism (UNVIM)

نقض حقوق بشردوستانه و ارتکاب جنایت جنگی توسط ائتلاف سعودی

اساساً اگر نتیجه محاصره به قحطی کشاندن جمعیت غیرنظامی باشد، طبق مواد ۴۹ (بند ۳) و مواد ۵۴ (بند ۱) پروتکل الحاقی اول، محاصره غیرقانونی و ممنوع است. مطابق با دستورالعمل سان‌رمو نیز، محاصره غیرقانونی است، چنانچه: (الف) صرفاً با هدف به قحطی کشاندن جمعیت غیرنظامی یا ممانعت از دسترسی آنها به اقلام اساسی برای بقای آنها وضع شده باشد؛ یا (ب) خسارات قطعی یا احتمالی وارد شده به جمعیت غیرنظامی در قیاس با مزیت نظامی مستقیمی که از اعمال محاصره پیش‌بینی می‌شود، بیشتر باشد. این قاعده، اکنون به‌عنوان یک قاعده مستحکم و ریشه‌دار در قوانین و عرف بین‌المللی است (عسکری، ۱۳۹۲: ۱۳۴).

با این حال، در هر محاصره ممکن است تعداد محدودی از غیرنظامیان از گرسنگی از پا در آیند ولی تعداد اندک مرگ‌ومیر غیرنظامیان، اصولاً نمی‌تواند موجب غیرقانونی تلقی شدن محاصره باشد. به‌زعم «هینگ»^۱ که از جمله نظریه‌پردازان معاصر در خصوص جنگ دریایی محسوب می‌شود، محاصره دریایی زمانی غیرقانونی است که شمار تلفات غیرنظامیان، قابل قیاس با هدف مشروع نظامی قوای محاصره‌کننده نباشد و یا قوای محاصره‌کننده به‌تعهد خود مبنی بر صدور اجازه برای کاروان‌های امدادی پایبند نباشند. وی همچنین به بند ۱۰۳ دستورالعمل سان-رمو اشاره می‌کند که وفق آن چنانچه جمعیت غیرنظامی ساکن در نواحی تحت محاصره، از لحاظ غذایی و یا سایر اقلام اساسی در مضیقه باشند، طرف محاصره‌کننده باید عبور آزاد کالاهای غذایی و امدادی را اجازه دهد و البته می‌تواند مطابق ماده ۷۰ پروتکل الحاقی اول، ترتیبات خاصی را که به‌موجب آنها اجازه عبور داده می‌شود، اجرا کند و یا صدور چنین مجوزی را مشروط به توزیع این کمک‌ها تحت نظارت محلی یک قدرت حامی یا یک سازمان بین‌المللی بشردوستانه بی‌طرف مانند کمیته بین‌المللی صلیب‌سرخ نماید. این دستورالعمل باتوجه به پروتکل الحاقی اول، به دغدغه‌های امنیتی و نظامی قوای محاصره‌کننده نیز توجه دارد و رضایت این دولت را شرط اساسی عبور اقلام بشردوستانه دانسته است؛ از همین رو به قوای محاصره‌کننده اجازه می‌دهد تا ترتیبات خاصی از بازرسی اقلام امدادی و دارویی را به‌کار بندد و یا صدور مجوز را منوط به توزیع اقلام توسط نهادهایی خاص نماید تا اطمینان حاصل کند که این اقلام در اختیار نظامیان دشمن قرار نگیرد؛ زیرا در این حالت، مؤثر بودن محاصره تحت‌الشعاع قرار خواهد گرفت (عسکری، ۱۳۹۲: ۱۳۵).

۱. Heinegg

علاوه بر این، بند ۱ ماده ۵۴ پروتکل الحاقی اول به ممنوعیت گرسنه نگه داشتن غیرنظامیان به عنوان روش جنگی اشاره کرده است (میرعباسی و اسفندیاری، ۱۳۹۳: ۱۶). در بند ۲ ماده ۵۴ این پروتکل، حمله، تخریب، انتقال یا غیرقابل استفاده کردن اموالی که برای بقای سکنه غیرنظامی ضروری است، نظیر مواد غذایی، نواحی کشاورزی برای تولید مواد غذایی، محصولات کشاورزی، دامی، تأسیسات و ذخایر آب آشامیدنی، سیستم‌های آبرسانی به‌ویژه به این منظور که امکان استفاده از آنها برای سکنه غیرنظامی یا طرف مخالف سلب شود، ممنوع است (سیفی، ۱۳۹۹: ۲۰۱). همچنین، ممانعت عمدی از رسیدن کاروان‌های کمک و امداد به نحوی که به گرسنگی جمعیت غیرنظامی منجر شود طبق اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری، جنایت جنگی محسوب می‌شود (Rome Statue, 1988, Article 8(2)a & b). در واقع، جنایت جنگی، جنایتی است که ارتکاب آن در درگیری‌های مسلحانه موجب نقض حقوق بشردوستانه بین‌المللی می‌شود و ناظر بر نقض فاحش قاعده عرفی یا معاهده‌ای ناظر بر حقوق بشردوستانه بین‌المللی است. ماده ۸ اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری، موارد ارتكابی جنایت جنگی را معین نموده است که بر اساس بند ب ماده ۸ اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری یکی از موارد آن، ممنوعیت تحمیل گرسنگی به غیرنظامیان به عنوان روش جنگی، با محروم کردن آنان از مواردی که برای بقایشان ضروری است، از جمله جلوگیری خودسرانه از رسیدن کمک‌های امدادی پیش‌بینی شده در کنوانسیون‌های ژنو است (کاظمی، ۱۳۹۸: ۱۲۱).

هرگاه مرتکب، غیرنظامیان را از موادی که حیاتشان وابسته به آن است محروم نماید و یا قصد گرسنه نگه داشتن آنان را به عنوان روش جنگی داشته باشد، مرتکب «جرم گرسنگی دادن» شده است. اساسنامه دیوان به تبعیت از ماده ۵۴ پروتکل الحاقی اول، گرسنگی دادن به غیرنظامیان را به عنوان یک شیوه جنگی، ممنوع و جرم‌انگاری کرده است. بنابراین، شیوه جنگی را که عربستان سعودی در یمن پیش گرفته، ممنوع کرده است (رستم‌زاده و ابراهیمی، ۱۳۹۶: ۶۱). از این رو، عربستان سعودی در جنگ یمن به اقدامات متعددی دست زده که مصداق به قحطی کشاندن مردم یمن و استفاده از سلاح گرسنگی به عنوان روش جنگی است که سازمان آکسفام^۱ نیز در گزارشی در خطاب به عربستان سعودی این موضوع را اخطار داده است (کاظمی، ۱۳۹۸: ۱۳۰).

1. Oxfam

محاصره هوایی، دریایی و زمینی یمن، منجر به نقض حقوق بشردوستانه و بسیاری از حق‌های اساسی حقوق‌بشری، از جمله بر خورداری از حق بهداشت، غذا و آب آشامیدنی سالم شده است. از اکتبر سال ۲۰۱۶، نهادهای بشردوستانه تخمین زده‌اند که ۲۱,۲ میلیون نفر در یمن (۸۲ درصد از جمعیت) به کمک‌های بشردوستانه نیاز دارند. علاوه بر این، دسترسی ۱۴,۱ میلیون نفر به خدمات بهداشتی درمانی مختل شده است (Black, 2020). دفتر هماهنگی امور بشردوستانه سازمان ملل در گزارشی ضمن ابراز نگرانی در مورد امنیت غذایی در یمن با اشاره به تجزیه و تحلیل مشترک سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد^۱ و وزارت برنامه‌ریزی و همکاری بین‌المللی یمن^۲ در مورد امنیت غذایی خانواده‌های یمنی نشان داد که یمن به شکست کامل در امنیت غذایی و بهداشت رسیده و در وضعیتی بحرانی قرار دارد (سیفی، ۱۳۹۹: ۲۰۵). فائو، برنامه جهانی غذا و یونیسف نیز هشدار سه برابری شرایط قحطی در یمن در شش ماه اول سال ۲۰۲۱ (2021 International Law Blog,) را داده بودند.

به گفته آژانس‌های مختلف سازمان ملل، سوءتغذیه حاد در میان کودکان زیر پنج سال در یمن به بالاترین سطح رسیده است. نزدیک به ۲,۳ میلیون کودک زیر ۵ سال در یمن در سال ۲۰۲۱ در معرض خطر سوءتغذیه حاد بودند. از هر ۵ کودک ۴ نفر به کمک‌های بشردوستانه نیاز دارند، ۴۰۰,۰۰۰ نفر از سوءتغذیه حاد شدید رنج می‌برند. بر اساس اعلام برنامه جهانی غذا در اکتبر ۲۰۲۱، ۱۶,۲ میلیون نفر یمنی در ناامنی غذایی هستند و ۴۷۰,۰۰۰ نفر با شرایط قحطی مواجه هستند (Sharp, 2021: 15). کمبود آب به‌علت افزایش قیمت سوخت موردنیاز سیستم تأمین آب، به بیش از دو برابر سطح قبل از بحران رسیده است. به‌گونه‌ای که دوسوم جمعیت یمن به آب تمیز دسترسی ندارند (Black, 2020). در حالی که از همان ابتدای بحران، نهادهای بین‌المللی مثل دیده‌بان حقوق‌بشر درباره نیازمندی شدید به سوخت و کمبود سوخت هشدار دادند (HRW, 2016).

در ماه اوت ۲۰۱۷، کمیساری عالی گزارش داد که ۴ شاه راه که موجب انتقال ۷۱ هزار تن سوخت به الحیدیه می‌شد، مسدود شده است و در نوامبر، ۲۹ کشتی حامل کالای ضروری توسط ائتلاف از رسیدن به بندر الحیدیه منع شده‌اند (حشمت، ۱۳۹۷: ۸۱). در اکتبر ۲۰۲۱، شورای امنیت سازمان ملل از دولت یمن خواست به‌طور منظم و بدون تأخیر، ورود کشتی‌های

1. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO)

2. Ministry of Planning and International Cooperation (Yemen)

سوخت‌رسان را به بندر الحدیده تسهیل کند و بر مسئولیت همه طرف‌ها برای تضمین جریان آزاد سوخت در داخل کشور برای تحویل کالاهای ضروری و کمک‌های بشردوستانه تأکید کرد (Sharp, 2021: 16). بر اساس گزارش‌های دریافتی، محاصره و درگیری مداوم از جمله حملات هوایی، توانایی سیستم ملی بهداشت یمن برای پاسخگویی به وضعیت مذکور را به‌طور جدی تضعیف کرده است و بیش از ۵۴ درصد از مراکز درمانی این کشور در ۱۶ استان از کار افتاده‌اند و صرفاً ۳۷ درصد بیمارستان‌ها فعال هستند (Black, 2020). همچنین، سازمان بهداشت جهانی، کمیته بین‌المللی صلیب سرخ و سایر آژانس‌های بشردوستانه در بیانیه‌ای به تعطیلی قریب‌الوقوع بیمارستان‌ها و خدمات پزشکی به‌دلیل کمبود سوخت و تجهیزات اساسی و دارو اشاره کرده‌اند (Khairullin, 2020).

نقش رسانه‌ها در بازنمایی جنگ ائتلاف سعودی و یمن

جنگ و تضادهای بین‌المللی همواره به‌سبب ارزش خبری مورد توجه رسانه‌ها قرار می‌گیرند. رسانه هم می‌تواند به‌مثابه سلاح در خدمت منازعه و جنگ عمل کند و هم می‌تواند به ابزاری برای کمک به حل منازعه، استقرار و تحکیم صلح تبدیل شود. در واقع، نقش و اهمیت رسانه‌های بین‌المللی در ایجاد، تضعیف و به پایان رساندن جنگ‌ها انکارناپذیر است (کاویار و آب‌نیک، ۱۴۰۰: ۱۸۴).

رسانه‌های سعودی، رسانه‌های هدایت شده‌ای هستند و به‌عنوان ابزار دولت عمل کرده‌اند. رسانه‌های سعودی دو دلیل اصلی برای توجیه جنگ یمن ارائه کردند. از یک سو، این مداخله را برای دفاع از منافع پادشاهی بسیار ضروری می‌دانستند و به همین دلیل، همه ارکان حاکمیتی و رسانه‌های بین‌المللی و نمایندگان رسمی عربستان سعودی اعم از سیاست‌مداران، سفرا و روزنامه‌نگاران جنگ را طوری ترویج کردند که گویی دفاع از خود در برابر دشمن خارجی (جنبش مردمی انصارالله یمن) است. از سوی دیگر، جنگ به‌عنوان تکلیف دینی و یوظیفه مقدس ترویج شد و این پیام در وهله اول برای عموم مردم عرب بود و عربستان سعودی بر استدلال‌های تفرقه‌آمیز و ارتباط جنبش مردمی انصارالله یمن با ایران تمرکز کرد. در واقع، استراتژی رسانه‌ای عربستان سعودی به‌مثابه تاکتیک‌های نظامی است (سونز و توبی، ۲۰۱۶) که از آن برای توجیه، ترویج خشونت و جنگ نامشروع یمن استفاده کرد.

عربستان سعودی راهبرد کمپین روابط عمومی بین‌المللی جنگ را در رسانه‌های مختلف عربستان سعودی به زبان‌های عربی و انگلیسی ایجاد کرد. روزنامه‌های اروپایی مانند تلگراف در

انگلستان و روزنامه فرانکفورتر جنرال آلمانبا انتشار مصاحبه‌ها و مقالاتی مقامات عربستان سعودی، سعی کردند جنگ یمن را مشروع جلوه دهند (سونز و توبی، ۲۰۱۶). در حالی که به‌نوشته گاردین، عربستان سعودی با سهل‌انگاری کامل غرب مرتکب یکی از وحشتناک‌ترین جنایت‌ها علیه انسانیت شده است (کاظمی، ۱۳۹۸: ۱۳۳).

انعکاس نقض حقوق و قواعد بشردوستانه توسط ائتلاف سعودی، به‌وسیله نهادهای بین‌المللی و سازمان ملل متحد، همواره انتقاد گسترده رسانه‌های بین‌المللی را برانگیخته و متعاقباً خواستار تغییر تاکتیک نظامی عربستان سعودی و پایان دادن به درگیری شده‌اند. اما، در مقابل رسانه‌های سعودی، ضمن رد این انتقادات و برای توجیه جنگ، با انتشار اخبار و مقالات در روزنامه‌های پرتیراژ خارجی تأکید داشتند: «احزاب خارجی در تلاش هستند تا تحریکاتی را علیه ائتلاف سعودی از طریق حساب‌های جعلی و همچنین ساختگی در شبکه‌های اجتماعی تحت نام سعودی ایجاد کنند. مطبوعات سعودی با اشاره به تلاش‌های عربستان سعودی، برای کمک به مردم یمن، از جمله مرکز امدادرسانی و اقدامات بشردوستانه ملک سلمان که حمایت‌های بشردوستانه و پزشکی از یمنی‌ها مانند تهیه غذا و غیره را ارائه می‌کند، تلاش کردند با انتقادات بین‌المللی و گمراهی افکار عمومی از پیامدهای به‌گرسنگی کشاندن مردم یمن مقابله کنند. از این رو، مطبوعات سعودی ارائه کمک‌های بشردوستانه، تحت نظارت سازمان ملل متحد، سازمان‌های دولتی و بین‌المللی و کمک‌های مالی به مرکز کمیساریای عالی پناهندگان سازمان ملل متحد را به‌نفع خود پوشش دادند» (سونز و توبی، ۲۰۱۶).

در حالی که «هانس گروندبرگ»^۱، نماینده سازمان ملل با اشاره به وضعیت وخیم انسانی در یمن گفت: «میلیون‌ها نفر از یمنی‌ها با فقر، گرسنگی و محدودیت‌های شدید دست و پنجه نرم می‌کنند» (News.un, 28 December 2021). همچنین «کورین فلیشر»^۲، مدیر منطقه‌ای برنامه جهانی غذا نیز اظهار داشت: «مردم یمن اکنون بیش از هر زمان دیگری آسیب‌پذیر هستند، زیرا درگیر درگیری‌های بی‌امان و بحران اقتصادی عمیقی هستند که میلیون‌ها نفر را به فقر کشانده است» (News.un, 22 December 2021).

اما در کنار نهادهای بین‌المللی، رسانه‌های زیادی نقض‌های گسترده عربستان سعودی را انعکاس دادند. برخی رسانه‌های پرمخاطب، تلاش داشته‌اند ادعای لغو دروغین ممنوعیت ورود

1. Hans Grundberg

2. Corinne Fleischer

کمک‌های بشردوستانه به بنادر یمن توسط عربستان سعودی را تکذیب کنند و بازنمایی غیرواقعی رسانه‌ها در انتشار اخبار در خصوص رفع محاصره و اجازه ارسال محموله‌ها کمک‌های بشردوستانه برای ورود به بنادر یمن، توسط نیروهای ائتلاف سعودی را پوشش دهند و اعلام نمایند چنین اخباری صحت نداشته است (aljazeera, 2017). «ینس لرکه^۱»، سخنگوی دفتر هماهنگی امور بشردوستانه ملل متحد^۲ نیز اعلام کرد علیرغم اینکه سازمان ملل از ائتلاف سعودی مجوز از سرگیری حمل‌ونقل هوایی امدادگران به مناطق تحت کنترل حوثی‌ها را گرفته است، اما موفق نشد مجوز پهلوگیری کشتی‌های حامل گندم و تجهیزات پزشکی را دریافت کند (aljazeera, 2017).

همچنین این رسانه‌ها، معمولاً به دنبال تقاضاهای مکرر سازمان ملل از ائتلاف سعودی مبنی بر توقف فوری محاصره تمام مناطق یمن تلاش داشته‌اند ائتلاف سعودی را برای تحقق این امر تحت فشار قرار دهند و بعد از نقض این موارد توسط ائتلاف سعودی شروع به افشاءگری نمایند. مثلاً زمانی که ریاض اعلام کرد که بندر الحدیده به‌روی کمک‌های بشردوستانه و تدارکات امدادی باز می‌ماند و کشتی‌های تجاری از جمله کشتی‌های بارگیری شده با سوخت و مواد غذایی به مدت ۳۰ روز اجازه ورود خواهند داشت، تنها دو هفته بعد، با جلوگیری از ورود کشتی‌ها به الحدیده، رسانه‌ها دست به افشاء این نقض زدند (yemenpress, 2018). در حالی که رسانه‌های سعودی برای توجیه این موارد، تلاش کردند که جنبش مردمی انصارالله یمن را مسئول تدوام محاصره و ناقض آتش‌بس‌ها جلوه دهند (The New Arab Staff & Agencies, 2021). اما «رامش راجاسینگهام»^۳، معاون هماهنگ‌کننده امداد اضطراری سازمان ملل، تصویری تلخ از یمن ارائه کرد و اظهار داشت دلیل زیادی برای خوش‌بینی وجود ندارد. چراکه جنگ همچنان باعث گرسنگی، آوارگی، سقوط اقتصادی و بدتر شدن خدمات اولیه می‌شود (News.un, 12 January 2022).

در مقابل، شبکه‌های اجتماعی فعالیت گسترده رسانه‌ای در زمینه درخواست برای رفع محاصره یمن و محکومیت تصمیم عربستان سعودی برای بستن بقیه بنادر یمن انجام داده‌اند. خبرنگاران شبکه العالم، به‌عنوان فعالان، دست‌اندرکاران رسانه و فعالان حقوق‌بشر با توجه به-مواضع جامعه جهانی در قبال تصمیم ائتلاف متجاوز برای اجرا و محاصره، اقدام به راه‌اندازی

1. Yens Lerke

2. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs

3. Ramesh Rajasingham

کمپین همبستگی گسترده‌ای از طریق شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌های مختلف به‌منظور درخواست رفع حصر و توقف تجاوز کردند. آنها به‌علت اینکه محاصره و بستن تمامی بنادر یمن به سطح جنایت جنگی رسیده بود از سازمان ملل توقف سریع محاصره، را خواستند (alalam, 2017). البته این موضع‌گیری‌ها از چشم‌اندازهای نویدبخش است تا از این طریق هم عدالت کیفری بین‌المللی در تعقیب و محاکمه عوامل اصلی جنایات بین‌المللی و هم احقاق حق بزه‌دیدگان جرایم جنگی محقق شود (صالحی، ۱۳۹۹: ۸۳).

امروزه سایت‌ها و صفحات اجتماعی شبکه‌های برون‌مرزی می‌توانند با انتشار متون و تحلیل‌های حقوقی نهادها و رسانه‌های بین‌المللی با محوریت نقض قواعد حقوق بین‌الملل بشردوستانه، در قالب‌هایی مانند عکس‌نوشته، اقدام مغایر با اصول حقوق بین‌الملل بشردوستانه و حقوق بشر ائتلاف سعودی، انگلستان و دولت آمریکا در نقض قواعد مرتبط با محاصره دریایی را برای افکار عمومی جهان تبیین و تشریح کنند تا به نوعی مسیر پیگیری حقوقی این موضوع و روند محکومیت این اقدام، توسط نهادهای بین‌المللی تسهیل شود (منتظران و موسی‌زاده، ۱۴۰۰: ۲۱). اساساً رسانه‌های برون‌مرزی می‌توانند بعد حقوقی محاصره دریایی را با بعد رسانه‌ای و راهبردها و راهکارهای رسانه‌ای تلفیق کرده تا به پیشبرد و پیگرد بهتر این اقدام نامشروع و کسب نتیجه مطلوب، هرچه بیشتر کمک‌رسانی نمایند (منتظران و جعفری، ۱۳۹۹: ۳۲). با این - حال، تاکنون اقدامی از سوی نهادهای ذی‌صلاح بین‌المللی به‌منظور توقف کامل محاصره یمن و نیز تحقق عدالت کیفری صورت نپذیرفته است.

نتیجه‌گیری

ائتلاف سعودی به‌رهبری عربستان سعودی محاصره زمینی، هوایی و دریایی یمن را با بهره‌گیری از ابزار و روش‌های مختلف از جمله کشتی‌ها و هواپیماهای نظامی به‌عنوان روش جنگی به‌کار گرفت، اما بنابر گزارش‌های نهادهای بین‌المللی و نیز وضعیت عینی یمن، این محاصره ضمن عدول از قواعد سنتی محاصره دریایی، دستورالعمل سان‌رمو و پروتکل الحاقی اول منجر به نقض‌های فاحش و اساسی حقوق بشردوستانه شده است. بر اساس تخمین نهادهای بشردوستانه در اثر محاصره مذکور، ۲۱،۲ میلیون نفر در یمن به کمک‌های بشردوستانه نیاز داشته و در معرض خطر ناامنی غذایی هستند. علاوه‌براین، دسترسی ۱۴،۱ میلیون نفر به خدمات بهداشتی

درمانی مختل و بیش از ۵۴ درصد از مراکز درمانی این کشور در ۱۶ استان به دلیل کمبود سوخت و تجهیزات اساسی و دارو از کار افتاده‌اند.

با این حال، برخلاف رسانه‌های سعودی که تلاش داشته‌اند از نقض‌های گسترده محاصره دریایی یمن چشم‌پوشی کنند سایر رسانه‌های بین‌المللی نشان داده‌اند که محاصره یمن منجر به قحطی، نامنی غذایی، کمبود شدید مواد غذایی، سوخت، دارو و آب آشامیدنی شده است و چنین وضعیتی در کشوری که ۹۰ درصد مواد غذایی خود را وارد می‌کند، نه تنها منجر به جنایت جنگی شده، بلکه فاجعه انسانی بی‌سابقه رخ داده است. در واقع، عربستان سعودی به استناد ماده ۸ بند ب اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی در محاصره دریایی یمن از گرسنگی و ایجاد قحطی شدید و ممانعت از ورود کمک‌های بشردوستانه به‌عنوان یک روش جنگی استفاده کرده و چارچوب حقوق بشردوستانه حاکم بر محاصره را رعایت ننموده است. از این رو اشخاص، اهداف، اموال و مردم غیرنظامی در طی این درگیری بدون رعایت اصل تفکیک و تناسب در معرض نابودی و گرسنگی قرار گرفته‌اند که مصداق جنایت جنگی است. بنابراین، قواعد حاکم بر محاصره به‌درستی نتوانسته است از این محاصره غیرقانونی جلوگیری نماید. هرچند در دستورالعمل سان‌رمو تلاش شده است این نقض برطرف شود، اما قواعد حاکم بر محاصره باید به‌موازات تکامل درگیری مسلحانه معاصر توسعه یابد. بنابراین پیشنهاد می‌شود:

- جامعه بین‌المللی هرچه سریع‌تر درباره بازنگری دستورالعمل سان‌رمو توسط مؤسسه حقوق بین‌الملل بشردوستانه سان‌رمو با همکاری کمیته بین‌المللی صلیب‌سرخ و سایر نهادهای دولتی و غیردولتی و حقوق‌دانان برجسته و کارشناسان با امعان نظر به محاصره‌های دریایی اخیر و با توجه به گسترش فناوری‌های نوین اقدام نماید.
- شورای امنیت ملل متحد، تجاوز ائتلاف سعودی علیه یمن را با صدور قطعنامه‌ای در چارچوب فصل هفتم منشور به‌عنوان نقض صلح و امنیت بین‌المللی تلقی نماید و رسیدگی به نقض‌های گسترده حقوق بشردوستانه در محاصره یمن را به‌عنوان جنایت جنگی به دیوان کیفری بین‌المللی ارجاع دهد.

پیشنهاد‌های رسانه‌ای

- پیشنهاد می‌شود رسانه‌های برون‌مرزی به‌ویژه پرس‌تی‌وی، هیسپان تی‌وی و العالم، با برگزاری گفتگوهای ویژه خبری با حقوق‌دانان برجسته و صاحب‌نظر داخلی و بین‌المللی،

کارشناسان نهادهای بین‌المللی حاضر در یمن قواعد محاصره دریایی را بررسی و موارد نقض حقوق بشردوستانه توسط ائتلاف سعودی را برای افکار عمومی تبیین نمایند.

- پیشنهاد می‌شود در مجموعه برنامه‌ای، چگونگی بازنمایی محاصره دریایی یمن در رسانه‌های سعودی و سایر رسانه‌های خارجی بررسی علمی شود.
- پیشنهاد می‌شود رسانه‌های برون‌مرزی پرس‌تی‌وی، العالم و الکوثر با ساخت مستندهای کوتاه و مستند به گزارش نهادهای بین‌المللی از جمله شورای حقوق بشر، عفو بین‌المللی، دیده‌بان حقوق بشر و ... در خصوص نقض قواعد محاصره دریایی و جنایات جنگی ارتكابی ناشی از این محاصره توسط ائتلاف سعودی در یمن منجر به بیداری افکار عمومی و توجه نهادهای کیفری بین‌المللی شوند.
- بهره‌گیری لازم از فضای مجازی (ساخت و پخش کلیپ‌های کوتاه، برگزاری لایو از طریق اینستاگرام و سایر شبکه‌های اجتماعی) در جهت بازنمایی نقض حقوق بشردوستانه توسط ائتلاف سعودی.
- معاونت برون‌مرزی صداوسیما با برگزاری کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی مرتبط نسبت به آشنایی اساتید حقوق بین‌الملل در چگونگی بازنمایی و تحلیل وقایع حقوقی با رویکرد رسانه‌ای اقدام نماید.

پیشنهاد برای تحقیقاتی آتی

- پیشنهاد می‌شود مسئولیت کشور آمریکا و سایر کشورهای فرامنطقه‌ای در نقض حقوق بشردوستانه در جنگ یمن با رویکرد رسانه‌های برون‌مرزی مورد بحث و بررسی قرار گیرد.
- پیشنهاد می‌شود مسئولیت کیفری جنگجویان خارجی (مزدوران) در نقض حقوق بشردوستانه در جنگ یمن با رویکرد رسانه‌ای مورد بحث و بررسی قرار گیرد.

منابع و مأخذ

منابع فارسی

حشمت، فهیمه (۱۳۹۷)، «واکاوی اقدامات نظامی ائتلاف به رهبری عربستان در یمن از منظر حقوق بشردوستانه بین‌المللی»، **فصلنامه سیاست خارجی**، سال سی‌ودوم، شماره ۱، صص ۸۶-۵۸. چاپساری، کریانگ ساک‌کیتی (۱۳۹۳)، **حقوق کیفری بین‌المللی**، ترجمه حسین آقائی جنت‌مکان، چاپ چهارم، تهران: انتشارات جنگل.

رستم‌زاده، حسین و ابراهیمی، مجتبی (۱۳۹۶)، «جنایت جنگی و جنایات علیه بشریت عربستان سعودی در یمن از منظر حقوق بین‌الملل»، **پژوهشنامه رسانه بین‌الملل**، سال دوم، شماره ۲، صص ۷۶-۴۷.

سادات‌شارق، زهرا و محمدی‌مطلق، علیرضا (۱۳۹۵)، بررسی بین‌المللی شدن مخاصمه در یمن، مجموعه مقالات همایش ملی ایران و حقوق بین‌الملل صلح و امنیت بین‌المللی، **انتشارات دانشگاه قم**. سیفی، بهزاد (۱۴۰۰)، «جایگاه حقوقی دستورالعمل سان‌رمو از منظر حقوق بین‌الملل عمومی»، **فصلنامه مطالعات حقوقی**، دوره سیزدهم، شماره اول، صص ۱۴۸-۱۱۹.

سیفی، بهزاد و مجدفر، سهراب (۱۳۹۹)، «بررسی روش‌ها و فناوری‌های جنگ دریایی از منظر حقوق بین‌الملل بشردوستانه»، **فصلنامه علمی علوم و فناوری دریا**، شماره ۹۳، صص ۵۵-۳۹. سیفی، بهزاد (۱۳۹۹)، «تحلیلی بر تجاوز نظامی عربستان سعودی به یمن از منظر حقوق بشردوستانه اسلامی و ارائه رویکردهای رسانه‌ای»، **پژوهشنامه رسانه بین‌الملل**، سال پنجم، شماره پنجم، صص ۲۰۶-۱۸۵.

ضیایی‌بیگدلی، محمدرضا (۱۳۹۴)، **حقوق بین‌الملل بشردوستانه**، تهران: گنج دانش. صالحی، جواد (۱۳۹۹)، «ابعاد جرایم جنگی آمریکا در افغانستان و امکان سنجی تعقیب آن در دیوان بین‌المللی کیفری (با تأکید بر رویکردهای رسانه‌ای)»، **پژوهشنامه رسانه بین‌الملل**، سال پنجم، شماره پنجم، صص ۹۱-۶۳.

عسکری، پوریا (۱۳۹۲)، «محاصره در حقوق جنگ دریایی: مطالعه موردی محاصره دریایی باریکه غزه بر مبنای گزارش کمیته حقیقت‌یاب شورای حقوق بشر»، **مجموعه مقالات همایش تحولات حقوق بین‌الملل دریاهای**، تهران: انتشارات گنج‌دانش.

فضائلی، مصطفی (۱۳۹۵)، «مداخله نظامی در یمن از منظر حقوق بین‌الملل»، **فصلنامه مطالعات حقوق عمومی**، دوره ۶۴، شماره ۱، صص ۷۰-۴۱.

کاظمی، احمد (۱۳۹۸)، «جنايات بين‌المللى عربستان سعودى در يمن و چگونگى نقش آفرينى ديوان بين‌المللى كيفرى (با تأكيد بر رسالت رسانه‌هاى برون‌مرزى)»، **پژوهشنامه رسانه بين‌الملل**، سال چهارم، شماره ۴، صص ۱۵۰-۱۱۵.

كاويار، احمدرضا حسن، آبنيكى، حسن (۱۴۰۰)، «نقش رسانه‌ها در جنگ‌هاى بين‌المللى از منظر ژان بودريار (مطالعه موردى: حمله آمريكا به عراق در ۲۰۰۳)»، **پژوهشنامه رسانه بين‌الملل**، سال ششم، شماره هفتم، صص ۱۸۳-۲۰۴.

گاترى، آندره، رونزيتى، ناتالينو (۱۳۷۴)، **جنگ ايران و عراق (۱۹۸۸-۱۹۸۰) و حقوق جنگ دريايى**، ترجمه حميدرضا ملك‌محمدى و همكاران، تهران: انتشارات وزارت امور خارج. ممتاز، جمشيد، شايگان، فريده (۱۳۹۲)، «انطباق محاصره دريايى غزه از سوى اسرائيل با حقوق بين‌الملل بشردوستانه»، **مجموعه مقالات همایش تحولات حقوق بين‌الملل درياها**، تهران: انتشارات گنج دانش.

ميرعباسى، سيدباقر، اسفنديارى، چنگيز (۱۳۹۳)، «حق دسترسى به غذا در مخاصمات از منظر موازين حقوق بين‌الملل»، **مجله حقوقى دادگسترى**، سال ۷۸، شماره ۸۸، صص ۸۶-۷۳. منتظران، جاويد و جعفرى، سيداصغر (۱۳۹۹)، «ترور شهيد سبهيد سلیمانی از منظر قواعد حقوق بين‌الملل و حقوق بشردوستانه (با تأكيد بر رسالت رسانه‌هاى برون‌مرزى)»، **پژوهشنامه رسانه بين‌الملل**، سال پنجم، شماره پنجم، صص ۳۷-۱۱.

منتظران، جاويد و موسى‌زاده، رضا (۱۴۰۰)، «نقض حقوق بشر در محدوديت‌هاى دارويى ناشى از تحريم‌هاى واشنگتن عليه ايران؛ نحوه بازنمايى آن در رسانه‌هاى آمريكا»، **پژوهشنامه رسانه بين‌الملل**، سال ششم، شماره هفتم، صص ۲۷-۱.

منابع عربى

الجزيرة (۲۰۱۷)، واشنگتن تدعو لإنهاء الحرب و تخفيف حصار اليمن، متوفر فى:

<https://www.aljazeera.net/news/arabic/2017/11/24/>

العالم (۲۰۱۷)، حملة إعلامية للمطالبة برفع الحصار عن اليمن، الجمعة ۱۰ نوفمبر ۲۰۱۷ - ۰۴:۴۳، متوفر فى:

<https://www.alalam.ir/news/3139481>

سونز، سباستيان، مئيسن، توبى (۲۰۱۶)، الحرب على اليمن فى وسائل الإعلام السعودية، متوفر فى: <https://www.bayancenter.org/2016/07/2317>

منابع انگلیسی

- Black, J. (2020), Yemen, Potential Existence and Effects of Naval Blockade, Available at: <https://casebook.icrc.org/case-study/yemen-potential-existence-and-effects-naval-blockade>
- Economic Warfare, Electronic copy Available at: <http://ssrn.com/abstract=1701590>.
- Fink, M. D. (2017), "Naval Blockade and the Humanitarian Crisis in Yemen", **Neth Int Law Rev**, 64.
- Gatten, E., (19 September 2015), Saudi blockade starves Yemen of vital supplies, as bombing raids continue, Saturday, 23:38 BST
- Heinegg, W.H.V. (2015), Blockade, Oxford Public International Law (<http://opil.ouplaw.com>), (c) Oxford University Press.
- Heinegg, W.H.V. (2007), **International Humanitarian Law Facing New Challenges Symposium In Honour OF Knut Ipsen**, Springer – Verlage Berline Heidelberg.
- Heinegg, W.H.V. (2006), "The Current State of the Law of Naval Warfare: A Fresh Look at the San Remo Manual", **International Law Studies – Volume 82**.
- Heinegg, W.H.V. (2000), "Naval Blockade", **In International Law Studies Volume 75: International Law across the Spectrum of Conflict**, ed. Michael N. Schmitt (Newport: US Naval War College,).
- International Law Blog (6 April 2021), Impediment to Humanity in Yemen: Why Contemporary Blockades are Inherently Unlawful under International Law?, Available at: <https://internationallaw.blog/2021/04/06/impediment-to-humanity-in-yemen-why-contemporary-blockades-are-inherently-unlawful-under-international-law/>
- Khairullin, E. (2020), Yemen, Naval Blockade, Available at: <https://casebook.icrc.org/case-study/yemen-naval-blockade-0>
- The New Arab Staff & Agencies (18 March 2021), No ceasefire in Yemen unless blockade lifted, Houthi say, <https://english.alaraby.co.uk/news/no-ceasefire-yemen-unless-blockade-lifted-houthi-say>.
- Sharp, J.M. (2021), Yemen: Civil War and Regional Intervention, Congressional Research Service, <https://crsreports.congress.gov>.

Documents:

- The Rome Statute of the International Criminal Court (1988)
- 1856 Paris Declaration Respecting Maritime Law.
- 1977 Geneva Protocol I Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts.
- 1909 Declaration concerning the Laws of Naval War, 208 Consol. T.S. 338.
- The San Remo Manual on international Law Applicable to Armed Conflicts at sea, June 1994.
- The Manual on International Law Applicable to Air and Missile Warfare (HPCR (AMW) Manual), Program on Humanitarian Policy and Conflict Research at Harvard University, Bern, 15 May 2009,

United Nations Security Council, Resolution 2216, 14 April 2015, Available at [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2216\(2015\)\]](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2216(2015))

Reports:

Human Rights Watch, World Report 2016: Yemen”, 27 January 2016. Available at <https://www.hrw.org/world-report/2016/country-chapters/yemen>.

Human Rights Watch, 27 January 2016. Available at <https://www.hrw.org/world-report/2016/country-chapters/yemen>.

Website:

english.alaraby.co.uk (12 April, 2015), Yemen authorises Arab naval blockade, Available at: <https://english.alaraby.co.uk/news/yemen-authorises-arab-naval-blockade>

yemenpress.org (7 January 2018), No Ships in Yemen’s Key Port Despite Saudi Claim of Lifting Blockade, Archived 2018-01-07 at the Wayback Machine yemenpress.org.

News.un (28 December 2021), Escalation in Yemen ‘worst in years’ – UN top envoy <https://news.un.org/en/story/2021/12/1108812>

News.un (22 December 2021), Yemen alert: 8 million face reduced rations amid funding shortages, <https://news.un.org/en/story/2021/12/1108612>.

News.un (12 January 2022), Yemen: ‘Political will, responsible leadership’ needed, to end 7-year war, <https://news.un.org/en/story/2022/01/1109642>

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

